

TÜRK KÜLTÜRÜNDE OĞUZ-TÜRKMEN-YÖRÜK KAVRAMLARI

Dr. Cahit GELEKÇİ

Abstract

Lately, concepts related to culture such as culture, sub-culture, ethnicity, ethnic origins, ethnic group etc. have gained importance in the process of globalisation, localization and regional localization which take place altogether. However, there is no concensus about the meanings and boundries of these concepts. Especially, the most contreversial ones are related to ethnicity and ethnic groups. These concepts are also very important for both Turkey and Turkish culture.

It has been claimed that Oghuz, Turcoman and Yuruk are different ethnic groups in some recent studies. In this study, the meanings of concepts of Oghuz-Turcoman-Yuruk and what Oghuz-Turcoman-Yuruk mean for Turkish culture have been examined.

Key words: Oghuz, Turcoman, Yuruk, culture, sub-culture, ethnicity, ethnic group.

Giriş

Tarihin bir çok döneminde olduğu gibi günümüzde de kültür, medeniyet, milli kültür, alt kültür, etnik grup, ırk ve etniklik v.b. kültür ile ilgili kavramlar hakkında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Söz konusu kavramlar ile ifade edilmek istenilenlerin sınırları henüz tam olarak çizilemediği, dolayısıyla da bir uzlaşmaya varılamadığı için kültür konusu yoğun tartışmaların devam ettiği bir alan olma özelliğini devam ettirmektedir. Son zamanlarda, bu kavramlar içerisinde, ne anlama geldiği ve sınırlarının ne olduğu konusunda tartışmaların yoğunlaştığı kavramların başında ise “etnik grup” kavramı gelmektedir. Etnik grup dolayısıyla da etnik köken meselesi dünyanın bir çok yerinde en çok çalışılan ve tartışılan konular arasında yer almaktadır. “Türk sosyolojisinde ise etniklik-etnik grup kavramları bir alt disiplin olarak gereken ilgiyi görmemiştir”(Aksoy 2000:105). Ancak Türk kültürü açısından etniklik ve etnik grup konusu büyük bir önem taşımaktadır. Özellikle Peter Alford Andrews’in 1989 yılında yayınladığı “*Ethnic Groups in the Republic of Turkey*”(Türkiye Cumhuriyetinde Etnik Gruplar) isimli çalışması Türk kültürü açısından bu konunun önemini gündeme getirmiştir. Söz konusu çalışmada Türkiye’nin etnik yapısı tahlil edilmekte ve bununla ilgili olarak bir takım görüşler ileri sürülmektedir. Andrews, Türkiye ile ilgili olarak verdiği etnik grup kataloğunda Türkiye’de 47 etnik grubun varlığından bahsetmektedir. Söz konusu çalışmada etnik grup kavramını çok esnek bir şekilde tanımlayan Andrews(1989:53-67) Türk:Alevi:Genel, Türk:Sünni:Yörük, Türk:Alevi:Yörük, Türkmen: Sünni,

Türkmen: Alevilerin birer etnik grup olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye'nin etnik yapısı hakkında ileri sürülen bu görüşler çerçevesinde bu çalışmada kısaca etnik grup tanımlamasına ve Türk kültüründe Oğuz-Türkmen-Yörük kavramlarına değinilecektir.

Küreselleşme ve küresel kültür konularının yoğun olarak tartışıldığı günümüzde gündeme gelen en önemli konulardan biri etnik köken meselesi ve "etnik grup" kavramıdır. Küreselleşme sürecinde bir taraftan millî devletlerin artık işlevini tamamladığı, küresel bir yapılanma içerisine girildiği tartışmaları sürerken bir taraftan da bu sürece paralel olarak etnik kimliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu durum küreselleşme ve yerelleşme süreçlerinin birlikte ilerlediğini göstermektedir. Yaşanan bu süreç ile birlikte etnik ve etnik grup kavramlarından ne anlaşıldığı sorusu gündeme gelmektedir. Türk sosyolojisinde etniklik, etnik kimlik ve etnik grup kavramları üzerine çalışan bilim adamlarından Türkdoğan (1997:59,40) "etnik" kavramını: "Dil, din ve kültürel farklılaşmaların bir yansıması" olarak görmekte, "etnik grup" kavramını ise; genellikle üyeleri nesilden nesile taşınan, kendine özgü ve başka gruplardan farklı sosyal ve kültürel geleneği paylaşan veya daha karmaşık bir toplumun parçası olan ya da tek başına bir grup olarak tanımlamaktadır. Erkal (1994b:133) ise etnik grubun, "birbirinden sosyal mesafe bakımından uzak, ırkî veya kültürel olarak oluşmuş bir sosyal grup" olduğunu ifade etmektedir. Etnik grubu kültürel unsurların belirlediğini belirten Erkal, bu unsurlar arasında değer hükümleri, davranış normları, din, dil, örf ve adetleri göstermektedir. Erkal (1994a: 90-91), bir etnik grubun oluşması için ise ana kültür kalıbından dilde, dinde, görenek ve geleneklerde, edebiyatta, mimaride, sosyal hayatın her parçasında tamamen farklılıkların söz konusu olması gerektiğini belirtir.

Dünyada etniklik, etnik köken ve etnik grup konuları üzerine çalışmaları ile dikkatleri çeken Smith (1988:9) ise bir topluluğun etnik kimliğini tanımlarken öncelikli olarak o topluluğun soy, tarih, yaygın kültürü, dayanışması ve anıldıkları isme bakmak gerektiğini kaydetmektedir. Etnik grubu da; "ortak bir geçmişe sahip, yaygın bir şekilde tarih şuuru olan, buldukları toprak üzerindeki unsurları paylaşan ve dayanışma içerisinde olan gruplar" olarak tanımlamaktadır. Smith, bu tanımlamasında etnik unsur için tarihin ve ortak geçmişin çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bir milletin kim olduğu ile ilgili sorunun cevabının ise o milletin etnik kökeninde aranması gerektiği görüşünü ileri süren Smith(1999), buna neden olarak da günümüzde milletlerin büyük bir kısmının belirli bir etnik topluluğun devamı olmasını göstermektedir. Antropolojik literatürde ise "etnik gurup" : 1) Geniş ölçüde biyolojik olarak kendini devam ettiren; 2) başlıca kültürel değerleri paylaşan; 3) bir etkileşim ve iletişim alanı oluşturan ve; 4) aynı yapı içerisinde yer alan diğer kategorilerden ayırt edilebilecek şekilde, diğerleri tarafından tanımlanan ve kendisini tanımlayan bir kategoriye üyeliği gösterir şeklinde anlaşılmaktadır (Barth 1996:296). Etniklik ve etnik grup ile ilgili yapılan bu tanımlamalara bakıldığında etnik grup kavramının sınırlarının çokta belirsiz olmadığı görülür. Ancak etnik gurup ile ilgili kimi yaklaşımlar bu konuyu belirsizliğe itmekte ve çeşitli tartışmaların meydana gelmesine neden olmaktadır. Bu durum ise etnik grup kavramının tanımlayana ve tanımlanana göre değişmesine yol açmaktadır. Etnik

grup tanımlamaları içerisinde de en tartışmalı olanlardan birisi ise Peter Alford Andrews'ın tanımlamasıdır. Andrews (1989: 17), etniklikten “etnik grupları karakterize eden kavramları, duygu, düşünce ve hareketler”i anladığını ifade etmektedir. Ancak Andrews'ın bu tanımlamasının çerçevesi çok geniştir. Bu tanımlamaya göre sosyolojik anlamda alt kültür grubu olarak tanımlanan bütün alt kültürler etnik grup olarak görülmektedir.

Sosyolojik açıdan bir toplum içerisinde kültürel çeşitliliklerin bulunması doğal bir şeydir. Bir çok modern toplumunda bazı grupların üyeleri içinde buldukları toplumun esas kültürünü paylaşırken aynı zamanda birtakım farklı değerlere, normlara, geleneklere ve yaşama tarzına da sahip olabilirler. Aynı kültür yapısına sahip olmakla birlikte, kültür unsurlarından sadece bir tanesinde veya bir kaçında meydana gelebilen bir kopma nedeniyle ortaya çıkan farklılaşmanın her kültürün içerisinde gözlenebileceğine işaret eden Özönder, bütün kültürlerin bu şekilde farklılaşmalardan meydana gelebilecek bir takım alt-kültür gruplarını veya bunların oluşma potansiyellerini bünyelerinde barındırdığını ifade eder (Özönder 1984:145). Bu durum bütün toplumlar için geçerlidir. Buna göre “alt kültür” içinde yer aldıkları ekonomik, siyasal ve kültürel yapının temel değerlerine karşı olmamakla beraber hakim kültürden kısmi olarak farklılaşan kültürel durum olarak kabul edilir (Zanden 1993:42). Sosyolojik anlamda alt kültür olarak tanımlanan gruplar Andrews'ın yaklaşımında ise birer etnik grup olarak görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında Andrews'ın Türkleri, Türkmenleri ve Yörükleri farklı birer etnik grup olarak görmesi hatta Türkmenleri ve Yörükleri kendi içerisinde de Alevi ve Sünni şeklinde bölerek yapmış olduğu kategorilendirmenin yanlış bir yaklaşım olduğu görülmektedir. Bu durumun daha iyi anlaşılabilmesi için Türk kültüründe Oğuz-Türkmen ve Yörük kavramlarının hangi anlamları ifade ettiğine kısaca değinelim.

Oğuz Adı

Oğuz adının ne anlama geldiği ile ilgili olarak eski eserlerde yeterli bilgilere rastlanılmamaktadır. Bu konudaki bilgi eksikliği ise Oğuz adının anlamı ile ilgili olarak çeşitli görüşlerin ileri sürülmesine yol açmıştır. Kafesoğlu, “Oğuz” adına ilk defa Barlık çayı (Ulu - kem = Yenisey'e dökülür) kıyısındaki 1. Kitabede rastlanıldığını (Altı Oğuz Bodunu) belirtir. Burada altı kabilenin birleşerek bir “bodun” meydana getirmelerinden bahsedilmektedir. Bununla birlikte Kafesoğlu, Oğuz tarzında adlandırmaların çok daha gerilere götürülmesinin mümkün olduğunu da ileri sürer. Çin kaynaklarında, M.Ö 2.asra ait, O-kut adında bir kavimden bahsedildiğini ifade eden Kafesoğlu'na göre bu ad Türkçe “Ogur” isminin Çince'de ki şeklidir ki, Türkçe'de Z sesinin R telaffuz eden Türk topluluklarının söyleyiş farklılıklarından ileri gelmiştir. Buna göre Ogur kelimesi Oğuz adının R Türkçe'sindeki ifade tarzıdır (Kafesoğlu 1992 : 156). Oğuz adı ise Kafesoğlu'na göre “ok” kelimesinde gelmektedir. Ok kelimesi Türkçe'de kabile anlamında kullanılmaktadır. Buna göre “ok” kelimesinin eski Türkçe'de çoğul eki olan z ilavesi ile türetilen “Oğuz” adı doğrudan doğruya “Türk kabileleri” manasını ifade etmektedir (Kafesoğlu 1992 : 156). Oğuzlar üzerine çalışmaları ile bilinen Faruk Sümer ise Oğuz adının aslı ile ilgili olarak bir çok bilim adamı tarafından çeşitli görüşlerin belirtildiğini, örneğin J. Marquart, D. Sinor, L. Bazin, ve J. Hamilton'un

görüşleri, ancak gerçeğe en yakın olanının Macar bilginlerinden J. Nemeth tarafından ileri sürülenin olduğunu ifade eder. Nemeth'e göre Oğuz ok+z'den müteşekkildir. J. Nemeth, Ok'un oymak anlamına geldiğini z'ninde çokluk eki olduğunu belirtir. Sümer, Nemeth'in bu görüşünün gerçeğe en yakın olanı olarak gördüğünü, Ok+uz, da ki k'nın ise söylene söylene g'ya dönüşmüş olabileceğini kaydetmektedir (Sümer 1992 : 14).

Oğuzlar eski devirleri az bilinen Türk kavimlerindenidir. Oğuzların tarihine bakıldığında Oğuzlar hakkında 11. yüzyıldan önceki tarihlerde pek fazla bilginin olmadığı son 9 yüz yıllık tarihin ise çok iyi bilindiği görülmektedir. Bize Oğuzlar ve Oğuzca hakkında bilgileri veren ilk Türk bilgini ise Kaşgarlı Mahmud'dur. Özellikle halk ve memleket hakkında verdiği bilgiler az ve tesadüfi olmakla birlikte büyük değer taşımaktadır (Banguoğlu 1960 :1- 3). Kafesoğlu, 6. Yüzyıldan itibaren, Gök Türk hakanlığında toplanan Türk kabilelerinden bir kısmının, 630'da başlayan fetret devresinde, diğer birçok Türk boyları gibi, kendi aralarında birlik kurarak, Tola – Selenga ırmakları bölgesinde Dokuz – Oğuz “kaganlığını” meydana getirdiğini belirtir. 10. Yüzyılın ilk yarısında da Oğuzlar Seyhun bozkırları ile, o civarlardaki Karacuk (Fârâb) ve Sayran (İsficab) şehirleri havalisinde görülmektedirler. Oğuzlar bu dönemde kışlık merkezi Yeni – kent olan bir devlet kurmuşlardır. Devletin başında Yabgu bulunuyor, orduyu da subaşı idare ediyordu. (Kafesoğlu 1992 : 156 – 158).

Bu dönemde Oğuzları meydana getiren teşekküllerin her birine boy denilmekteydi. XI. yüzyılda Oğuzların 24 boydan meydana geldiği görülmektedir. Bize bu bilgiyi veren Kaşgarlı Mahmud'tur. Kaşgarlı Mahmud bu boylardan 22'sine ait bir liste vermiştir. Oğuz boylarına ait tam liste ise XIV. Yüzyılın başlarında Reşided'din tarafından verilmiştir. Reşided-din'de 24 boy iki kola ayrılmıştır. Bunlardan biri Boz – Ok diğeri de Üç – Ok adlarını taşımaktadır. Kaşgarlı ve Reşided-din'in listelerde boyların damgaları da gösterilmiştir. Her boyun damgası yani belli bir işareti vardı. Reşided-din'in listesinde damgalardan başka Ongunlarda görülmektedir. Bunların hepsi eti yenmeyen avcı kuşlardır. Reşided-din Ongun (Onkun) denilen hayvan veya kuşun kutlu sayıldığını, incitilmediğini, etinin yenilmediğini bildirmekte ve Ongun (Onkun) kelimesinin Türkçe de kutluluk demek olan Oynuk'tan geldiğini ifade etmektedir(Sümer 1992 : 164-166). Oğuz Türklerinde boy teşkilatı çok mükemmel ve muntazamdı. Boyların bir ordunun alayları, taburları, bölükleri gibi düzenli disiplinli teşkilatları vardı. Bir askeri bölüğünü, taburunu, alayını bilmesi gibi, her Türk de soyunu, sopunu, oymağını, boyunu bilirdi (Türkay 1979 : 13). Oğuz boylarının Arab ve diğer bazı kavimlerde olduğu gibi, münferit bir hayat geçirdikleri veya tek başına siyasi bir harekette buldukları nadir olarak görülür. Onların daima el halinde (yani üç – dört oymak bir arada) yaşamayı sevdikleri görülmektedir. Bu husus onların siyasi yaşamlarında önemli bir neden olmuştur (Sümer 1992 : 163)

Oğuzlara ait destanı mahiyetteki eserlere göre, Oğuz kabilelerinin en eski tarihlerinde siyasi üstünlük Boz – Ok'larda olup Oğuz hükümdarları olan hanlar ve Yabgu'lar Kayı, Yazır, Aşar ve Beğdil gibi bu kola mensup olan boylardan çıkıyorlardı (Sümer 1953 : 55) Yine bizzat destanlarda da ifade edildiği üzere Üçoklardan (Eymür boyundan) da hanlar olmuştur ve öyle bir zaman gelmiştir ki,

Üçoklar Bozoklar'ı kendilerine tabi bir hale getirmişlerdir (Sümer 1952 :437). Oğuz Devletinin nasıl ve ne zaman yıkıldığı ile ilgili olarak ise Câmîüt Tevarih'teki destani tarihte bir haberin yer almasına karşılık Oğuz devletinin yıkılışı hakkında tarihi kaynaklarda çok fazla bilgi yoktur. Oğuz devletinin yıkılması ile ilgili olarak ilk ihtimal iç çekişmeler nedeniyle yıkıldığı, ikinci ihtimal ise oğuz devletinin kuzeydeki komşuları Kıpçaklar tarafından ortadan kaldırıldıkları yönündedir. Selçuklu Devletinin kurulması üzerine Oğuz ülkesinden (Mangışlak ve Balhan=Balkan-İsficab arası) dalgalar halinde Yakın Doğuya göçler yapılmaya başlandığı görülmektedir. Kalabalık bir gurup ise 1054 yılında Karadeniz'in kuzeyindeki topraklara göç etmiştir. Bu süreçte Oğuzlar arasında yerleşik hayata geçişin sürdüğü de görülmektedir (Sümer 1992:62-66). Tarihi kaynaklarda bu tarihlerden sonra ise Oğuz adının yerini büyük oranda Türkmen adının almaya başladığı kaydedilmektedir. Şimdi kısaca Türkmen adının anlamına değinelim

Türkmen Adı

Oğuzların İslamiyeti kabulünden sonraki durumları ve Türkmenler hakkında çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Sümer (1992 : 60) Oğuzlardan Müslümanlığı kabul eden gruplara onları gayri Müslim kardeşlerinden ayırt etmek için, Mâvera un-nehr Müslümanlarınca Türkmen denildiğini ifade eder. Sümer, özellikle Türkmen adının kullanılmasının nedeninin ise, Orta Asya'da ilk defa Müslümanlığı kabul eden Türk kaviminin ismi olmasından kaynaklandığını belirtir. Buna göre Müslümanlığı kabul eden İlk Türk kavimi Balasagun ile Mirki arasında yaşayan Türkmenlerdir. Bundan dolayı o dönemden sonraki zamanlarda Türkmen adının Mavera ün-nehr Müslümanları arasında "Müslüman Türk" anlamında kullanılmaya başlandığı görülmektedir.

Türkmen adı yazılı literatürde ise ilk olarak X uncu yüzyılın son yarısında Mukaddesî de görülüyor. Mukaddesî o zamanki İslam ülkesinin Orta-Asya'daki sınırında bulunan yerleri anlatırken "Türkmen" adını iki yerde kullanmıştır (İnan 1987:555). Türkmen kelimesinin ilk izahına ise XI. Yüzyılda Kâşgarlı Mahmud'un büyük lügatında rastlanmaktadır (Kafesoğlu 1958 : 121). Son dönem Türk bilginlerinden Hüseyin Hüsameddin'e göre Türkmen adındaki "men" Türkçe büyüklük eki olup, Türkmen "büyük Türk" anlamına gelmekte, Necip Asım'a göre ise Türkmen kelimesi, Türk ile adam manasına gelen man'dan meydana gelmiştir ve "Türk eri" tabirinin tercümesidir. Türk tarihi ile ilgilenen yabancı Türkologlardan Türkmen kelimesinin anlamı üzerinde ilk bilimsel çalışmaları yapanlardan Vambéry'e göre ise Türkmen kelimesi Türk ile men'den oluşmuştur ve "Türklük, Türkler" anlamına gelmektedir. J. Deny'de Türk dili grameri adlı eserinde Türkçe'deki -men, -man ekinin kocaman, karaman, şişman v.b. sözlerde görüldüğü gibi birleştiği kelimeye mübalâğa, fazlalık, büyüklük, üstünlük manası verdiği, bu vesileyle de Türk ve -men'den oluşan Türkmen kelimesinin "koyu Türk, halis kan Türk" anlamına geldiği görüşünü ileri sürmektedir (Kafesoğlu 1958 : 122 – 123). Günümüzde de, Türkmen kelimesinin sonundaki men'in Türkçe mübalâğa eki olduğu (kocaman, azman, değirmen ilh...)söylenerek bu adın Öz-türk anlamına geldiği üzerinde durulmaktadır(Sümer 1992:60).

Aynı kavim için kullanılan Oğuz ve Türkmen adlarıyla ilgili olarak şimdiye kadar üç türlü fikrin ileri sürüldüğü görülmektedir:

1) Bunlardan ilki Köprülü ve Houtsma tarafından ileri sürülen görüştür. Bu görüşe göre Türkmen adı Oğuzlara sonradan verilmiştir ve Müslüman olan Oğuzlara Türkmen denilmiştir.

2) İkinci görüş Barthold'un görüşüdür. Bu görüşe göre Türkmen adı eski olduğu aslı hakkında yeterli bilginin olmadığı ve Oğuzların Türkmen adı ile de anıldığı şeklindedir.

3) Üçüncü olarak Kafesoğlu ve Pritsak tarafından öne sürülen görüşe göre ise; Türkmen adı eski bir siyasi topluluk adıdır ve Oğuzlar ile Karluklar bu siyasi topluluğa giren kavimlerden (Banguoğlu 1960 : 10).

Oğuz ve Türkmen kelimelerini açıklamada farklı görüşler ileri sürülse de Oğuz ve Türkmen adının aynı Türk şubesinin adı olduğu noktasında birleşilmektedir (Eröz 1991:17). Bu anlamda F. Köprülü'nün görüşü klasik bir değer kazanmıştır. Köprülü, Divânü Lûgat'e dayanarak, Türkmen adının Oğuzlardan Müslüman olan gruplara verildiğini ifade etmektedir (Kafesoğlu 1958: 128). Genel kabul gören bu görüşe karşılık Kafesoğlu farklı bir görüş ileri sürmektedir. Kafesoğlu'na göre Oğuzların İslâmiyet'i kabul etmekle Türkmen adını aldıkları nazariyesi, bazı kaynaklarda doğrulanmasına rağmen, pek ikna edici görünmemektedir. Çünkü Kafesoğlu, son araştırmaların, Karlukların, Çu, Talas, Yedisu bölgesine hakim buldukları en kuvvetli dönemlerde (XI.yüzyılın ilk dönemi) kendilerine, siyasi bir isim olarak, aynı zamanda Türkmen dediklerini gösterdiğini ileri sürmektedir. Son zamanlardaki bu araştırmalar çerçevesinde Kafesoğlu'na göre "şimdilik, hiç olmazsa, IX. Asır boyunca Türkmen sözünün, siyasi tabir olarak, mevcut bulunduğu ve Karluklar tarafından kullanıldığı, fakat o tarihlerde Oğuzlara Türkmen denilmediği kuvvetli bir ihtimalle kabul edilebilir". Ona göre Türkmen adının kullanılmasının VI. ve VIII. asırlar arasında kullanılan "Kök Türk" tabiri ile yakın bir ilişkisi var. Buna göre Kök Türk tabiri nasıl belli bir kabilenin ismi değil de siyasi bir kavram ise, Türkmen tabiri de, aynı anlamda olmak üzere, Karlukların en kudretli zamanlarında kullandıkları siyasi bir isimdir. Kafesoğlu'na göre "IX.asırda Kök Türk kelimesinin ifade ettiği tarihi vâkıa artık maziye mal olmuş, cihanşümal hakimiyet sona ermiş, siyasi Türk birliği dağılmış olduğu için bir yandan Uygurlar, bir yandan Oğuzlar gibi diğer Türklerle hasım vaziyette olan Karluklar tarafından Kök Türk tabiri şüphesiz kullanılamıyacağı cihetle, Karlukların, onun yerine, aşağı yukarı benzer bir mefhumu alem olarak, 'Türkmen' tabirini ikame ettikleri anlaşılmaktadır" (Kafesoğlu 1958:130-132).

Türk tarihinde "Türkmen" adının Oğuzların Müslüman olmalarından sonra "Oğuz" adının yerine geçmeye başladığı bir süre sonrada tamamen "Oğuz" adının yerini aldığı genel kabul gören bir yaklaşımdır. Anadolu'yu 1071 Malazgirt Savaşından sonra fetheden Türkmenler (Oğuzlar), çok kısa bir süre içinde başta Anadolu'nun dört bir yanı olmak üzere Balkanlar, Ortadoğu, Kuzey Afrika kıyı şeridinde uzanmışlar ve buralara 24 oğuz boyuna mensup toplulukları yerleştirmişlerdir. Türkmenler Oğuz Türklerinin kendileridirler ve Oğuzların 24 boy ve soy adlarını: Afşar, Beğdili, Karkın, Bayındır, Çepni, Salur, Alanyontlu, Yüreğir, Ağva (Ağba), Kınık, Bayat, Yazır, Akefli, Karaevli, Döğer, Dudurga gibi, kabile ve

aşiret halinde olmayanlar da köy ve yer adları halinde bu adları taşımışlardır (Kum 1949 : 69 – 70). Türkmenler ana yurtlarından getirdikleri devlet teşkilatlarına ait müesseselerini ve geleneklerini İslam Dünyasında da devam ettirmişlerdir. Osmanlı Devleti döneminde çok önemli görevlerde bulunan Türkmenler bir süre sonra yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Türkmenlerden yerleşik hayata geçmeyip konar-göçer yaşayanların bir kısmının ise Yörük olarak adlandırıldığı görülmektedir. Şimdi Yörük adına ve Yörüklere kısaca değinelim.

Yörük Adı

Yörük kelimesi etimolojik açıdan çok fazla tartışılmış kelimelerden birisidir. Türkmen ve Yörük kelimesinin tarihi vesikalarda eş anlamlı kullanıldığını belirten Eröz'e göre (1967 :6) Yörük kelimesi yürümek fiilinden türeyen bir isimdir ve yürüten, bir yerde durmayan, göçkücü, konar-göçer, göçebe olan anlamlarına gelmektedir. Eröz, Yürümek fiilinden yapılmış Yörük kelimesinin aynı zamanda Anadolu'ya gelip yurt tutan göçebe Oğuz boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelime olduğunu kaydeder(Eröz 1991:20). Oğuzlar, Türkmenler ve Yörükler üzerine çalışmaları ile bilinen Faruk Sümer'e göre de Yörük adı yürü-fiilinden -k ekiyle yapılmış bir isim olup yürüten anlamına, deyim olarak ise göçebe anlamına gelmektedir. Sümer, Kanunnamelerde de Yörük deyiminin göçebe yaşayış şeklini ifade ettiğini kaydetmektedir. Sümer, XVI. Yüzyıl Osmanlı tahrir defterlerinde Halep Türkmenleri, Yeni il ve Dulkadirli elinde bazen bu adla, yani Yörükan-ı Halep, Yörükan-ı Dulkadiriye şeklinde anıldıklarını ifade eder. Yörüklerin yayıldıkları sahalarda ise Kızılırmak yayının batısından İçeli'de içine alacak şekilde çekilecek çizginin batısında kalan bölgeler ile Rumeli toprakları olarak tespit edilmiştir. Bundan dolayı, Anadolu'nun batı bölgelerinde XVII. Yüzyıldan önce konar – göçerlik edenlere ve bunların kurdukları köylere “Yörük” veya “Yörük – köyü”, bahsedilen yüzyıldan sonra buralara gelen konar – göçerlere de “Türkmen” denilmiştir (Gündüz 1997 : 38). Eröz ve Sümer gibi Türkiye'de (1979 : 821) Yörük deyiminin iyi ve çabuk yürüten, göçebe, Anadolu'nun çadırda oturan Türkmenleri, bir yer de yerleşmeyen göçebe halkı anlamlarına geldiğini, bunların, Anadolu'ya ve oradan Rumeli'ye yayılmış Türkmen toplulukları olduğunu ifade etmektedir. Görüldüğü üzere “Yörük” Anadolu ve Rumeli'de konar-göçer hayatı yaşayan Türk kabilelerine verilen bir isimdir. Yörüklerin başında bulunan kişinin ise “mir-i Yörükan” veya “Yörük Beyi” olarak adlandırıldığı görülmektedir. Dulkadir(1997: 11-13), Yörüklerin Anadolu'da veya Rumeli'de oturdukları bölgelerin adını aldıkları gibi, kendi eski adları ile de anıldıklarını kaydetmektedir. Örneğin Anadolu Yörüklerinin bazılarının adları şunlardır. İçel Yörükleri, Alaiye Yörükleri, Tekeli Yörükleri, Bursa Yörükleri, Haruniye Yörükleri, Maraş Yörükleri, Ankara Yörükleri, Eğridir Yörükleri, Arac Yörükleri, Taraklı Yörükleri, Murtana Yörükleri, Nacaklı Yörükleri, Nasırlı Yörükleri, Eski Yörük, Toraman Yörükleri, Tacirleri Yörükleri, Tor Yörüğü. Rumeli Yörüklerinin adları ise şu şekildedir: Tanrıdağı Yörükleri, Naldöken Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Ofcabolu Yörükleri, Vize Yörükleri, Yanbolu Yörükleri, Selanik Yörükleri.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşundaki önemli unsurlardan birisini teşkil eden konar- göçer aşiretleri yaşadıkları bölgelere göre “Türkmen” veya “Yörük”

adını aldıkları görülmektedir(Şahin1982 : 285). Örneğin Sümer ve Gökbilgin ,Osmanlı İmparatorluğu döneminde Yörük adıyla bilinen bu konar – göçer gruplardan Kızıltırmak'ın doğusundakilerin “Türkmen”, batısındakilerin ise “Yörük” olarak adlandırıldıklarını kaydederler(Eröz 1991:23). Sümer (1992:143) bugün Orta ve Batı Anadolu’da bazı yerlerde yan yana Türk,Yörük ve Türkmen köylerinin bulunduğunu belirtir. Sümer, buradaki Türk denilen köylerin o bölge ve yörenin Selçuklular ve Beylikler devrinde yerleşmiş en eski Türk halkına ait olan yerler olduğunu, Yörük adıyla anılan köylerin ise XVII. yüzyıldan önce o bölgede yaşayan ve son yüzyıllarda yerleşen Yörükler tarafından kurulduğunu, Türkmen köylerinin XVII. yüzyıldan itibaren Orta ve sonra Batı Anadolu ile Marmara bölgesine göç etmiş ve son asırlarda oralarda yerleşmiş Boz-Ulus, Halep Türkmenleri ile Yeni-II’e mensup oymaklar tarafından meydana getirildiğini kaydetmektedir.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Yörükler Andrews’in ifade ettiği gibi ayrı bir etnik grup değildirler. Yörükler yaşama tarzlarının bir gereği olarak konar-göçer bir hayat yaşayan Türklerdir. Onları Türkmenlerden ayıran özellikler etnik nedenlerden değil sadece konar-göçer olup olmama, yada yerleştikleri bölgelerden kaynaklanmaktadır. Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan konar-göçer Yörüklerin sürülerini beslemek üzere mevsimlere uyarak dolaştıkları görülmektedir. Yörükler buldukları sahalara göre kışı ovalarda ve sahillere yakın düzlüklerde geçirmişlerdir. Bunun nedeni ise bu mevsimde sürülerine ve hayvanlarına müsait otu buralarda bulmaları ve kışın soğuklarından korunabilecekleri sahalarında ancak buralarda olmasıdır. Koyun sürüleri, atları ve sığırları olan Yörükler kışları bu gibi yerlerde geçirirken yazlarını da yaylalarda geçirmişlerdir (Güngör 1941 : 5). Türkiye’de konar-göçer Yörüklere günümüzde de rastlanmaktadır. Büyük bir kısmı yerleşik hayata geçen konar-göçer Yörüklerin bu son temsilcileri Sarıkeçili Yörükleridir. Kışın Mersin civarlarında yazın ise Konya Seydişehir civarlarında konaklayan bu son konar-göçerlerin sayısı, yerleşik hayata geçme nedeniyle, her geçen gün azalmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Anadolu’da aşiret, oymak ve boyların yerleşim biçimlerinin genellikle 24 Oğuz boyu esasları altında gerçekleştirildiği ve bu Oğuz boylarına mensup teşekküller içinden bazılarının büyük federasyonlar oluşturduğu, çeşitli adlar altında Anadolu’nun çeşitli yerlerinde buldukları yerlere göre isimler aldığı bilinmektedir (Türkdoğan 1996:20). Tarihi kaynaklarda bazen Türkmen bazen Yörük olarak rastlanan, seyahatnamelerde de bu suretle zikredilen, bu Türk topluluğunun kökeni itibarıyla kesinlikle Oğuzlardan olduğu XV.asırda yaşayan ve imparatorluğun kuruluşu ile ilgili en eski bilgileri verenlerden Oruç Bey’in “bu oğuz tarafesi göçkücü Yörükler idi” şeklindeki ifadesiyle de sabittir (Gökbilgin 1957:6). Caferoğlu’nunda (1973:80) belirttiği gibi Oğuz-Türkmen ve Yörükler birleşik halde Anadolu’nun etnik yapısını teşkil etmiş ve ona kesin bir hüviyet kazandırmışlardır. Dolayısıyla isim ve mezhep farklılıklarına bakarak Türkmenleri ve Yörükleri farklı birer etnik grup olarak tanımlamak yanlış bir yaklaşımın göstergesidir. Tarihi kaynaklarda “Türkmen” adının zamanla “Oğuz” adının yerini aldığı Yörüklerinde Türkmenlerin konar-göçer yaşayan bir kısmı olduğu çok açık bir şekilde

bilinmektedir. Bu anlamda Yörük ve Türkmen olarak adlandırılan Türklerin yaşam biçimlerinden veya yaşadıkları coğrafyadan kaynaklanan nedenlerden dolayı kısmi kültürel farklılaşmaları Türk kültürü içerisinde ancak alt kültür olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- ANDREWS, Peter Alford. *Ethnic Groups in the Republic of Turkey*, Wiesbaden, Dr. Ludwig Reichert Verlag, 1989.
- AKSOY, Erdal. "Anadolu'da Yaşayan Oğuz Türklerinde Sosyal Farklılaşma: Türkmenler ve Yörükler", *Kök Araştırmalar Dergisi* Osmanlı Özel Sayısı, 2000:105- 121.
- BANGUOĞLU, Tahsin. "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine", *Türk Dili Araştırmalar Yıllığı Belleten* 1959'dan Ayrı Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1960.
- BARTH, Frederik. "Ethnic Groups and Boundaries"(1969), W.SOLLARS(Ed.), *Theories of Ethnicity*, New York: New York University Press, 1996 : 294-323.
- CAFEROĞLU, Ahmet. "Anadolu Etnik Yapısının Oğuz-Türkmen-Yörük Üçlüsü", *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi* Cilt V, Cüz 1-4, 1973:75-86
- DULKADİR, Hilmi. *İçel'de son Yörükler Sarıkeçililer*, İçel, İçel Valiliği Yayınları, 1997.
- ERKAL, Mustafa. *Etnik Tuzak*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, 1994a.
- *İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmalar Vakfı, 1994b.
- ERÖZ, Mehmet. "Türk köy Sosyolojisi Meseleleri Yörük-Türkmen köyleri", *Türkiye Harsi ve İktisadi Araştırmalar Dergisi*, sayı 81, 1967.
- ERÖZ, Mehmet. *Yörükler*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1991.
- GÖKBİLGİN, Tayyib. Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul, İstanbul Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1957.
- GÜNGÖR, Kemal. "Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki", Ankara, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, 1941.
- GÜNDÜZ, Tufan. *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*, Ankara, Bilge Yayınları, 1997.
- İNAN, Abdulkadir. *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987. Saadet Çağatay
- KAFESOĞLU, İbrahim. "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti", Jean Den armağanından Ayrı Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958:121-133.
- "Oğuzlar", *Türk dünyası El Kitabı* 1.cilt, Ankara, Türk Kültürünü Araştırmaları Enstitüsü, 1992:156-160.
- KUM, Naci. "Türkmen, Yörük ve Tahtacılar arasında Tetkikler, Görüşler", *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt 1, Sayı 5, 1949:69-71.
- ÖZÖNDER, M. Cihat. "Kültür Bütünleşmesi ve Alt Kültür Grupları Hakkında Düşünceler", *Türk Kültürü Araştırmaları*, Yıl XXII/1-2, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 1984.
- SMİTH, Anthony D. "The Myth of the Modern Nation and the Myths of Nations", *Ethnic and Racial Studies* Vol:1, London, 1988.
- Millî Kimlik*, İstanbul, 1999.
- SÜMER, Faruk. "Osmanlı Devrinde Anadolu'da Yaşayan Bazı Üçoklu Oğuz Boylarına mensup Teşekküller", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1952:437-508.
- "Bozoklu oğuz Boylarına Dair", Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953:64-103.
- Oğuzlar(Türkmenler)*, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1992.

- ŞAHİN, İlhan. "Osmanlı İmparatorluğunda Konar-Göçer Aşiretlerin Hukuki nizamları", *Türk Kültürü*, Yıl 20, Sayı 227.
- TÜRKAY, Cevdet. *Başbakanlık Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler*, İstanbul, Tercüman Gazetesi Yayınları, 1979.
- TÜRKDOĞAN, Orhan. "Anadolu'nun Etnik Yapısı, Dünü ve Bugünü", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı 112, 1996
- Etnik Sosyoloji*, İstanbul, Timaş Yayınları, 1997.
- ZANDEN, J.W. Vander. *Sociology, The Core*, New York, McGraw-Hill, 1993.